

ЗА СПОДЕЛЯНЕТО НА ЧУЖДАТА КУЛТУРА

Елена Хаджиева

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Резюме. За да стане част от чуждата култура, обучаваният обменя или споделя определени социокултурни знания и правила, като същевременно усъвършенства комуникативната си компетентност – процес, който включва функционирането и на основните маркери на разговорната реч като част от съвременната езикова ситуация. В тази връзка от особено значение е изграждането на умения у обучаваните да различават тези маркери, или с други думи – образци на различния тип „специфична“ информация в чуждия език, да ги откриват и интерпретират. Към „специфичната“ информация се отнася фразеологията на даден език, чието усвояване представлява традиционна трудност в чуждоезиковото обучение. Статията разглежда проблемите при усвояването на фразеологичните единици и представя корпус анкети за носители на българския език. Анализите и резултатите от анкетите очертават типологизацията на основните допускани грешки при употребата на българските фразеологизми, като при това се предлагат предписания и модели за тяхното преодоляване.

Keywords: Bulgarian phraseologisms, foreign culture, “specific” information, purposive survey questionnaires, traditional difficulty, models to overcome the mistakes

По думите на Р. Якобсон при човека всяка комуникативна система е в корелация с езика (Якобсон, 1970). От степента на владение на езика зависи резултатността на работата с феномените на културата.

В тази връзка, както пише Димчев, лингвокултурологичният аспект в обучението по български език като първи език включва последователното преподаване и изучаване на езика не само като знакова система, служеща за комуникация и за познание, а и като културен код, с помощта на който се предава концентрираната през вековете информация – как народът е възприемал и възприема света, как твори, как оценява заобикалящата го действителност, как формира специфичното си „културно огледало“ и по този начин изгражда свой национален менталитет и картина на света. (Димчев, 2011).

Същите тенденции определят и съвременния облик на обучението по чужд език, за което от особено значение е изграждането на умения у обучаваните да търсят различен тип „специфична“ информация в чуждия език, да я откриват и интерпретират.

Към „специфичната“ информация се отнася фразеологията на даден език, чието усвояване представлява традиционна трудност в чуждоезиковото обучение. Защото употребата на фразеологичните единици винаги е свързана с конкретна стилистическа оценка в определен контекст, което предполага високо равнище на комуникативна компетентност.

Трудностите при усвояването на фразеологизмите се дължат на това, че те се състоят от лексикални единици, свързани в определена зависимост, които не могат да бъдат заменени и не търпят трансформации, а значението не представлява съвкупност от значенията на съставлящите го елементи, а е преосмислено и ново. Но както пише К. Ничева, трудността произлиза не толкова от значенията на фразеологичните единици, тъй като те „най-често са универсални, еднакви (или близки) за различни, дори несродни езици“ (Ничева, 1987), а от различните образи, с които тези значения се изразяват в отделните езици. Например един от преводните аналози на бълг. *чашиата преля* в английски е *the straw that broke the camel's back*, който означава „сламката, която счупи гърба на камила“; срв. също и бълг. на *кукуво лято* – рус. *после дождичка в четверг* – англ. *when pigs fly/and pigs might fly*.

Когато е налице функционално съответстващ еквивалент на даден фразеологизъм в родната на обучавания езикова среда, възприемането на фразеологизма от чуждия език се осъществява сравнително лесно. Това се проявява при задачи по зададени теми да се предложи контекст за употребата му в различни типове текст. Фразеологизми като *играть первую скрипку* (рус.) – *свирия първа цигулка* (бълг.); *быть на седьмом небе* (рус.) – *на седмото небе съм* (бълг.); *играть с огнем* (рус.) – *играя си с огъня* (бълг.), и под. не затрудняват изучаващите български език свободно да ги употребяват в монологичната и диалогичната си реч, както и в писмените си съчинения.

По принцип тук се отнасят значителен брой пословици, поговорки и крилати изрази с интернационален характер.

При съотносими фразеологизми в родния и изучавания език с частично изменение на образността (вж. Васева, 1982) усвояването и употребата им в чуждата езикова среда също не представлява особена трудност, като: *язык не поворачивается сказать* – *сърце не ми дава да кажа*; *чужими руками жар загребать* – *с чужди ръце вади кестените от огъня*.

Определен проблем обучаваните срещат при типа фразеологизми, при които има пълна замяна на образността, но със съхранен общ смисъл и експресивно-стилистическа характеристика в родния и изучавания език, напр. *променять кукушку на ястреба* – *сменя кон за кокошка*; *у него не все дома* – *хлопа му дъската*.

Подобни затруднения се регистрират и при фразеологизми с отсъстващо функционално съответствие в един от двата езика.

Една от обичайните практики в подобни случаи е преводът със свободно словосъчетание, като едновременно се посочва и ситуация, минимален кон-

текст за употребата на разглеждания фразеологизъм. Тук съществена роля има психолингвистичният механизъм за възприемане на фразеологичната единица в предложения контекст, който обучаваните пренасят на родна езикова почва и впоследствие по аналогия свободно възпроизвеждат фразеологизма в чуждата езикова среда.

Особено полезно за успешното възприемане и употреба на фразеологизмите с отсъстващо функционално съответствие е представянето и допълването с други фразеологизми според изградени семантични полета – например значителен брой фразеологични единици се отнасят към тематичната група човек и отношенията му с околните, качествата на човек, действията и състоянията на човек и под. Други основни тематични групи са:

- природа – за време, пространство и време в метеорологичен смисъл;
- бит и всекидневие;
- обществени и други явления и т.н.

Както вече бе посочено, при отсъствие на аналогичен израз за предаване на съдържанието на даден фразеологизъм обикновено в чуждата езикова среда функционират синонимни свободни словосъчетания или описателни варианти, които обаче променят образността и експресивността на изходния фразеологизъм, допълнителния и актуализиран смисъл, възникнал в даден контекст, или заличават неговата фразеологична стойност. В тези случаи се предава само основният смисъл и значение, които също могат да претърпят трансформации при съответно интерпретиране, особено в речевата практика на студенти със степен на владееене на българския език средно напреднали.

Глобализацията на информационния поток в световен мащаб налага почти без изключения прибягване до някой от международните езици за полифункционална комуникация извън пределите на собствената езикова територия. Какви могат да бъдат обаче последиците, когато се опитваме да вникнем в същината на нечие общество и неговата култура, чийто език е от категорията на „малките“ или „екзотичните“, но чрез друг език посредник – напр. английски? Недостатък, който в определени случаи фатално може да прекрачи прага на допустимите отклонения, е, че езикът посредник няма да позволи да се опознае цялостно обектът на проучване тогава, когато се пренебрегва значимостта на съответните фонові знания – на народопсихологията на определен етнос, на създадените исторически връзки в заемаания от него регион и др. Следователно рискът да се представи предварително зададена в представителите на „интерпретатора“ картина, която е функция на собствения му социален опит и на усвоената култура в друга среда и която да не отразява същината, е реален и често срещан факт. Остава открит въпросът за допустимите параметри на присъствие на езика посредник, което е свързано със степента на езиковата компетентност за изучавания език.

Комуникативната компетентност, като част от обхвата на фоновите знания, също е важна предпоставка за коректност в интеркултурния диалог. Един класически пример – на въпроса „Искате ли още сладкиши?“ отговорът в англ. *thank you* означава *да, благодаря*, докато фр. *merci* означава по-скоро *не, благодаря*. Фоновите знания в определени случаи трябва да подпомогнат избора на изразни средства, за да се предаде автентичността на имплицитната информация; те са задължителен компонент в работата на този, който играе ролята на посредник между две култури чрез превода, в каквато и форма и с каквито и цели да е той (вж. Иванова, http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/knjige/index_html/knjiga19/pdf34.pdf).

Като обобщение трябва да се подчертае, че в учебния процес е задължително увеличаването на броя на специално разработени практически упражнения, свързани с употребата на фразеологичните единици най-вече в разговорния и художествения стил на изучавания език, като стартирането на подобни семинарни занятия би могло да залегне в програмата още за начално обучение.

Освен това от съществено значение е изследването на най-често допускащите интерферентни грешки в българска езикова среда и тяхното преодоляване чрез подобряването на лингвистичната компетентност на обучаваните. В случая е необходимо наличието на специално модифициран теоретичен курс по граматика, лексикология и фразеология, в който да се отчитат особеностите в овладяването на чуждоезиковата система и същевременно да се акцентира върху изучаваните езикови факти и категории, като се съпоставят с тези от родния език. Към теоретичния курс задължително трябва да се приложат и разнообразни типове практически задачи, които спомагат за усъвършенстването на комуникативната компетентност на изучаващите български език като чужд.

Анкетни проучвания и изводи. Традиционно, както бе посочено по-горе, се разглеждат два основни типа трудности, срещани при усвояването на българските фразеологични единици от чужденци. Първият тип е свързан с разбирането на значението на разглеждания фразеологизъм, а вторият тип – с намирането на съответния еквивалент в родния език.

По отношение на разбирането на значението на даден фразеологизъм допусканияте грешки от страна например на носителите на руския език, изучаващи български език, са следните:

1. Честа практика е даден фразеологизъм да се възприема като обикновено свободно словосъчетание и в този случай съставлящите елементи на фразеологичната единица се превеждат дословно, което българското езиково съзнание определя за парадокси, например: *до лампочки* се превежда *до лампичката*, а българското съответствие е *пет пари не давам за нищо*, или *стоятъ поперек*

горла – стоя напъряко на гърлото, вместо като *трън съм в очите* (на някого) (вж. Хаджиева, 1995).

В случая става въпрос за начинаещи или средно напреднали студенти, които са затруднени при усвояването на българската фразеология и следват модела на буквалните преводни съответствия, които обаче нямат нищо общо със значението на разглеждания фразеологизъм.

2. При механичното пренасяне на елементи от родния в изучавания език под влияние на отрицателната интерференция, т.е. унификацията на фразеологичните системи на двата езика, грешките се базират на сходни по форма фразеологични единици, които същевременно са различни по значение в съпоставяните езици, например: *водитъ кого-либо за нос* (давам лъжливи обещания) и *вода някого за носа*, отговарящо на рус. *водитъ на поводу*; *язык проглотить* (означава дълго мълчание, не желае да говори) и *гълтвам си езика* (от страх), отговарящо на рус. *лишился языка, душа в пятки ушла* (вж. Васева, 1982).

Естествено, разбирането на значението на даден фразеологизъм от изучавания език е неразривно свързано с намирането на съответния еквивалент в родния език, т.е. да се намери функционалното му съответствие със същата експресивност и емоционалност.

Обикновено допусканата грешка при намирането на функционалното съответствие на даден фразеологизъм е игнорирането на различията между двата езика, като се има предвид експлицитното изразяване на определен смисъл в единия език и съответно имплицитното изразяване на този смисъл в другия език. Например в руски при фразеологизма *убить двух зайцев* не е изразено експлицитно значението на едновременно осъществяване на действието, докато в български *с един куриум два заека* е задължително експлицитното изразяване на зададения смисъл. Същото се отнася и до *ясно как день* срещу бълг. *ясно като бял ден* (примерите са по Васева).

При функционално съотносителните фразеологизми с различна външна и вътрешна форма, съдържащи антоними, при употреба се регистрират грешки, които са резултат на същото игнориране на различията между двете езикови системи, напр. рус. *смеяться над глупостью кого-либо* – бълг. *смея се на ума на някого*; рус. *только птичьего молоко нет у кого-либо* – бълг. *от пиле мляко има*.

Във връзка с актуалността на фразеологичните единици, като един от основните маркери на разговорната реч, и във връзка с това, че усвояването им затруднява изучаващите български език, беше изготвен корпус анкети, също и интервюта, коментари и спонтанни съобщения (устни и писмени) на носители на българския език, чрез които да се направи типологизация на основните допускани грешки и съответно да се предложат модели за тяхното преодоляване.

Тук ще представим анкетите, отразяващи проблемното усвояване на т.нар. „специфични“ изрази и фрази:

1) първата съдържа 4 въпроса, чийто фокус е значението на българските фразеологизми, техните синоними и употреба;

2) във втората анкета са представени две ситуации, образци на съвременната българска езикова ситуация, и се изисква от участниците в анкетата след прочитането на съответните текстове да напишат адекватния еквивалент на българския фразеологизъм в родния им език, като посочат разликите в значенията им, ако има такива. Освен това, за да се разбере как са усвоили значенията на българските фразеологизми, да ги употребят в свои микродиалози или изречения;

3) в третата анкета задачата е да се интерпретира значението на няколко български фразеологизма, съдържащи един и същи елемент, да се напишат съответните им преводни аналози в родния език на обучаваните и да се обяснят разликите в значенията им.

Същевременно една от целите на анкетата е да се обърне внимание на експериментално нов механизъм от психолингвистична гледна точка за по-лесно възприемане на чуждите фразеологични единици.

В анкетното изследване са включени чуждестранни студенти от различни хуманитарни специалности, докторанти и специализанти от Софийския университет с ниво на езикова компетентност средно напреднали и напреднали. Общият им брой е около 80. Участниците в изследването условно са разпределени в четири контролни групи:

1) славянска група, или носители на славянски езици, като се имат предвид руски, полски, чешки, словашки и сърбохърватски език;

2) западна група, или носители на английски, немски, френски, испански и италиански език;

3) балканска група, или носители на гръцки, турски, румънски и албански език;

4) източна група, или носители на китайски, корейски, виетнамски и японски език.

Особен интерес представлява групата на етническите българи-билингви от Украйна и Молдова, които чрез речевото им общуване отнасяме почти изцяло към носителите на българския език, като същевременно се отчита продължителността на периода, в който са пребивавали в българска езикова среда и който определено влияе на съвременната им разговорна практика.

Анкета № 1

По първия въпрос – да се обясни значението на подбрани български фразеологизми, типични за ежедневиите ситуации, резултатите от анкетата в славянската група показаха следното.

90% от значенията бяха обяснени правилно. Определено колебание беше регистрирано при два от фразеологизмите – „въртят ме на шиш“ и „изправям

се на нокти“. При първия с предложеното значение „разиграват ме, изиграват ме“ или „подиграват се с мене“ става ясно, че тази фразеологична единица е трудна за разбиране или грешно усвоена и поради това употребата ѝ в различни типове текст от страна на анкетирания е неправилна.

Подобна е ситуацията и с „изправям се на нокти“. Предложени са значенията „страхувам се, изнервям се, страх ме е от нещо, защитавам се“, в резултат на което отнасяме тази фразеологична единица също към слабо познатите.

По втория въпрос от анкетата задачата беше да напишат кратко съчинение с фразеологизъм, избран от тях. Всички участници се спряха на най-популярния (според тях) фразеологизъм, за чието значение нямат колебание и е строго дефинирано. Предпочетеният фразеологизъм е „чашата преля“.

Третият въпрос от анкетата се отнася до синонимията на фразеологичните единици. Студентите представиха следните отговори:

- буря в чаша вода – правии от мухата слон;
- въртят ме на шиш – въртят ме на малкия пръст; пекат ме на бавен огън;
- две дини под една мишница – който гони два заека, не хваща нито един; да се гонии след два заека;
- наострям ухо – наострям слух; давам ухо;
- отварям си очите на четири – гледам с четири очи;
- девета дупка на кавала – кръгла нула; пето колело на каруцата;
- храни куче да те лае – неблагодарност; да прегърнеш змия в пазвата си.

След анализа на посочените отговори се очертава, от една страна, тенденцията на замяна на един от компонентите на фразеологичната единица с друг (*наострям ухо* – *наострям слух*; *отварям си очите на четири* – *гледам с четири очи*), а от друга – употребата на синонимен фразеологизъм или израз, отговарящ на значението на изходния (*въртят ме на шиш* – *пекат ме на бавен огън*; *девета дупка на кавала* – *кръгла нула*, *пето колело на каруцата*).

Синонимният фразеологизъм на *въртят ме на шиш*, а именно *въртят ме на малкия си пръст*, който е със значение „разиграват ме“, е неправилно предложен. Това се обяснява с факта, че поради недоброто познаване и на двете фразеологични единици значенията им се смесват на българска езикова почва. Тук отнасяме и „давам ухо“ със значение „вслушвам се, поддавам се на дадена информация“, посочен за синоним на „наострям ухо“, чието значение не кореспондира с указаното по-горе.

Четвъртата задача предлага ситуация, в която акцентът е върху фразеологизма „трай, бабо, за хубост“. Резултатите показват, че участниците в анкетата, носители на посочените по-горе славянски езици, разбират значението и представят без затруднение еквивалентен превод на родния си език. Например на руски е посочено съответствието „красота требует жертв“. Налага се

изводът, че при изучаващите български език, средно напреднали, обичайна е практиката да се търси не функционално съотносителният фразеологизъм, а значението да се предава със свободно словосъчетание-тълкуване. Това се обяснява с лингвистичната компетентност на участниците, която не покрива оптимално всички комуникативни регистри.

Представителите на балканската група се затрудняват при употребата на фразеологизмите, предложени в задача 1 на анкетата:

– *въртят ме на шиш* – регистрират се най-вече значенията: *разпитват ме; когато си под напрежение*, а незначителна част отразяват по-обобщеното значение *тормозят ме, измъчват ме*;

– *чашата преля* – не може да се търпи, всичко е прекалено. Представен е и буквалният превод от турски – *ядосан съм, гледам като куб* (вследствие на изчерпаното ми търпение, което води и до още едно значение „набирам гняв“ в резултат на приключилото ми търпение);

– освен значенията „искам да чуя“, „подслушвам“ на фразеологизма „наострям ухо“, е записано и значението „любопитствам“, което е представено като синоним на „искам да чуя нещо“, но употребено в изречението „Той често любопитстваше какво става зад стената в съседния апартамент“, смисълът се променя в значителна степен.

Това още веднъж доказва, че особено при функционирането на многозначни фразеологизми, когато съответните значения не са добре усвоени, смесването им при продуциране на текст в чуждия език е често срещано явление.

По втория въпрос от анкетата почти половината от анкетиранияте представители на балканската група избраха за съчинение популярния фразеологизъм „чашата преля“, другата половина от участниците предпочетоха „храни куче да те лае“, като представените ситуации адекватно отговарят на значението им.

Изборът на тези два фразеологизма потвърждава тезата, че най-фреквентните по отношение на употребата в разговорната реч фразеологизми са добре познати, разбираеми, в резултат на което и предпочитани от изучаващите български език и за тях не е проблем да ги използват в своите текстове (писмени и устни).

Налице е прогнозиран резултат при синонимията на фразеологичните единици (задача 3). Открояват се следните записи:

- *наострям ухо* – *слушам, подслушвам, внимавам*;
- *храни куче да те лае* – *проява на лош човек, подлец е*;
- *чашата преля* – *кипва ми, време е да се направи нещо*;
- *девета дупка на кавала* – *почти нищо не зависи от мене; незначителен човек, изостанал е*;
- *буря в чаша вода* – *кавга, свада*;
- *въртят ме на шиш* – *изследват ме, питат ме*.

В сравнение с проведените анкети с представителите на славянската група тук определено е даден превес на синонимните изрази – свободни словосъчетания, докато при славяните е основна тенденцията за търсене на функционално съответствие в родния език или замяна на един от компонентите на фразеологичната единица с друг, но запазване на цялостната структура на изходния израз. Проявленията на общото значение са изрази с квалификационен характер на качества или оценка на дадена ситуация/явление от рода на: *подлец е, изостанал е, кипва ми, време е да се направи нещо, почти нищо не зависи от мене*.

Резултатите от четвъртата задача – анализ на фразеологизма „трай, бабо, за хубост“ показаха, че всички разбират значението му, като преводният аналог е свободно словосъчетание, съдържащо оценки и препоръки с цел да се представи ситуацията за позната, от която могат да се направят определени изводи, срв. *не прекалявай с грижата за външността си; трябва да имаш търпение, за да се случи нещо хубаво; не предпочитай добрия външен вид пред удобството*.

Степента на познаване на значението на предложени фразеологизъм е висока, което неминуемо се отразява на резултатите на участниците от източната група, съвпадащи почти изцяло с тези от славянската група. Напр. С. Н. от Южна Корея обяснява значението на фразеологизма „трай, бабо, за хубост“ по следния начин: „красотата иска жертви, като например търпение, постоянство и грижи“. Л. Х. от Китай прибавя към обяснението на значението на фразеологизма и следното: „трябва да пострадаш и да жертваш нещо, за да бъдеш красива и привлекателна“. Дадено е като пример и следното изречение: „Тези обувки са толкова красиви, но и много неудобни, но ще ги нося, какво да се прави... модата го изисква“.

Географската близост, историческите събития, както и социалният и културният развой са оказали влияние и на гръцката, и на българската фразеология. Поради това в много случаи могат да се намерят фразеологични еквиваленти в двата езика, срв. ξεχειλίσε το ποτήρι (чашията преля), σφίγγω τα δόντια (стискам зъби), γυρίζω την πλάτη (се обръщам гръб някому), или пък сходства, при които интерпретацията е възможна именно поради общите механизми на възприемане и предаване на света, срв. γυρεύω ψύλλους στ' άχυρα (досл. търся бълхи в сламата → търся под вола теле), κάθομαι σε αναμμένα κάρβουνα (досл. седя на запалени въглища → пека се на огън), στα κρύα του λουτρού (досл. в студените води на минералния извор → в дън земя), χρυσώνω το χάτι (се κάποιο) (досл. позлатявам халчето пред някого → слагам розови очила на някого) (вж. <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:zXyIBSbIfAJ:ebox.nbu.bg/cel2/cult07.html+%cd=27&hl=bg&ct=clnk&gl=bg>).

Общото между анкетираните от западната и източната група е, че независимо дали са с равнище на комуникативна компетентност начинаещи, или средно напреднали, усвояването на българските фразеологични единици задължително преминава през етапа превод на английски език или друг западен език посредник.

Естествено е в тази ситуация предложените преводни еквиваленти да не са функционално съответстващите фразеологизми от родния им език, а словосъчетания тълкуване поради по-слабата им лингвистична и комуникативна компетентност.

На българския фразеологизъм „на куково лято“ представителите и на двете групи дават буквалните преводни съответствията от английски – *когато прасетата летят; когато прасетата могат да полетят* (срв. българското значение *никога или като стане – обади ми се, ирон.*).

Поради неправилното разбиране на значението на същия фразеологизъм се регистрира и преводният вариант „почти никога“, което пък отговаря на бълг. „от дъжд на вятър“ с буквален преводен еквивалент от английски „веднъж в синята луна“ – „once in a blue moon“.

Анкета № 2

Във втората анкета при запознаване с представените две ситуации анкетираните трябва да посочат еквивалентите на българските фразеологизми в родния си език, да обяснят значенията им и съответно да отразят разликите.

Всички студенти откриват и подчертават фразеологичните изрази в двете ситуации. По втория въпрос представителите на славянската група обясняват значението на фразеологизма „храни куче да те лае“ без затруднения. Голяма част от тях са написали собствени примери-ситуации като илюстрация и потвърждение на значението на посочения фразеологизъм. Напр. А. Г. пише, че след много години приятелство приятелката ѝ Т. „не протегна ръка в най-трудния момент от живота ми и тогава всъщност осъзнах какво е да храниш кучето, а то да те лае“. Друг пример посочва Т. А., която винаги е помагала на свой състудент с осигуряването на конспекти и литература, а на изпита, когато той е имал възможност да ѝ помогне, само „изсумтя, обърна ми гръб и се премести на друга банка“.

По-голяма част от студентите предлагат и най-адекватния преводен аналог на представените български фразеологизми в родния си език, но не посочват семантични различия, тъй като в значителна степен значенията се припокриват.

Правилно са разбрани значението и употребата на „шапка на тояга“ – използва се, когато човек „не се притеснява от нищо, няма грижи и се чувства свободен“. Представените примери го потвърждават: „След като свърша работа, ще се обадя на приятелите си и шапка на тояга – ще се забавляваме!“.

Резултатите от анкетата сред представителите на западната и балканската група показват, че правилната употреба на българските фразеологични единици зависи от това, дали те са познати предварително. Ако фразеологизмът е непознат, студентите се стараят буквално да преведат съставлящите го елементи и едва при анализа на допуснатите грешки започват да търсят преводния аналог в родния си или в английски език, след което представят текстове-ситуации, в които адекватно са включени посочените изрази.

Анкета № 3

Обяснението на значението на голяма част от българските фразеологизми не затрудни особено участниците в анкетата от славянската група, както и представителите на балканската група. Това е в резултат, когато е налице функционирането на съотносими фразеологизми в родния и изучавания език с частично изменение на образността, при което т. нар. „характерни изрази“ в чуждата езикова среда не са непознати. От този тип можем да изведем следните фразеологизми с предложенията за преводните им аналози:

– *виж му ума, та му скрой шапката* – *дураку закон не писан; с него взятки гладки, что с него возъмешь.* (В този случай са интересни отговорите на етническите българи, които утвърждават и „по-разговорните“ еквиваленти на този фразеологизъм – *Иванушка дурачок; ума палата; семь пядей во лбу; кладезь знаний.*)

Ще посочим и някои от предложенията на представителите от другите групи – например на т. нар. балканска група – „дръж се според акъла му“ (Р. М. – Турция), „гледай го, като глух на сватба“ (А. М. – Сирия);

– *хвърлям си шапката до небето* – *быть на седьмом небе; быть на вершине блаженства; подобни – светиться счастьем; счастье есть; прыгать до потолка;* от балканската група – *летя/хвърча от щастие, на седмото небе съм* (съвпада с отговорите от славянската група); от източната група – *да размахам знамето и да хвърлям цветя* (Н. Н. – Виетнам);

– *свалям шапка на някого* – *снимать/снять шляпу; почет и уважение; признавать/признать заслуги; склонять/клонить голову перед кем-либо;* като „по-разговорна“ форма славяните предлагат *смотреть снизу вверх;* от балканската група няма изненада – *покланям се* (К. Т. – Гърция), *на някого свалям шапка от уважение;* източна група – *прекланям/преклоня глава пред някого;*

– *разправяй ги тия на старата ми шапка* – *рассказывай кому-нибудь другому; только не мне; брось заливать; так я тебе поверил; втирать очки; чепуха на постном масле;* балканска група – *пей си, колкото искаш* (Гърция); *говори ми на кюляфа* (островърх мъжки калпак – обяснението е на студент от Турция); *крокодилите сигурно летят* (Сирия); източна група – *слънцето изгрява от запад;*

– *падна ми шапката* – *голова закружится; глаза на лоб полезут; всплеснуть руками; как снег на голову; как гром среди ясного неба; диву давятся;* балканска група – *останях на място* (Гърция); *стекоха се гореици води от главата ми надолу, изпаднах в шок, падна ми сърцето от шок;* източна група – *чувам гръмотевица до ушите си.*

По-различно е положението с фразеологизмите „правя се на дръж ми шапката“ и „накривявам/накривя си шапката“, при които студентите се затрудняват в намирането на преводния аналог, тъй като е налице пълна замяна на образността в двата езика, а и разглежданите фразеологизми не се отнасят към най-популярните (на български) по мнението на анкетираните. Но общият смисъл и експресивно-стилистическата характеристика в родния и изуча-

вания език са запазени, поради което отговорите съдържат преди всичко синонимни фразеологични единици или свободни словосъчетания, например:

– *правя се на дръж ми шапката* – *валять дурака; прикинуться дурачком; строить дурачка*; а също и – *пускатъ пыль в глаза; кривить душой*; балканска група – *правя се на наивник*; източна група – *старата лисица е под покривката (кожата) на заека*.

– *накривявам/накривя си шапката* – *сам себе голова; все равно; меня это не колышет; ездить по ушам*; балканска група – *не ми пука; кучетата си лаят, животът си върви*; източна група – *отпускам меча; измивам си ръцете*.

Накрая, след обсъждане на резултатите от анкетата, повечето от участниците (предимно от славянската група) споделиха мнението си, че така предложени в група, фразеологизмите с еднакъв елемент в структурата си (в случая „шапка“) са семантично различни и запомнящи се още на българска езикова почва, което неминуемо се отразява и на посочването без колебание на точния им еквивалент в родния език. Именно еднаквият структурен елемент и в същото време разликите по отношение на значението на разглежданите фразеологизми представляват вид провокация за по-лесното им възприемане, респективно функциониране в съответстващ контекст.

ПРИЛОЖЕНИЯ

АНКЕТА № 1

Възраст:

Пол:

Националност:

Специалност (курс):

От колко години учите български език?

Има ли в семейството си носители на български език?

1. Обяснете значението на следните фразеологизми и ги употребете в изречения:

Буря в чаша вода

Въртят ме на шиш

Две дини под една мишница

Девета дупка на кавала

Изправлям се на нокти

Наострям ухо

Отварям си очите на четири

Храни куче да те лае

Чашата преля

2. Изберете един от посочените фразеологизми в задача 1 и напишете съчинение.

3. Напишете подходящи синоними на фразеологизмите от задача 1

Модел: чашата преля – нямам търпение – омръзна ми

4. Прочетете текста:

Суета

Пазаруването на дрехи, обувки и дамски аксесоари е популярен вид терапия за снемане на ежедневния стрес. Точно така двете приятелки решиха да прекарат този следобед. Имаха си любима шопинг дестинация – дългата улица „Граф Игнатиев“, по която магазинчетата следваха едно след друго.

Вчера ми показаха една страхотна чанта, украсена с камъчета и капси, които са хит за този сезон. Може да погледнем за подобни обувки.

Да, ефектни са, има такива шалчета и пуловерчета с различни капси и камъчета, ще видим и тях.

Изведнъж съзряха на една витрина обувки на високи токчета във всякакви цветове – лилави, червени, зелени и др. Моделите бяха обсипани с въпросните капси във формата на квадратче, кръгче и триъгълниче. Освен сериозната платформа, токчетата стърчаха на височина между 15 и 20 см. Общият вид на обувките крещящо определяше, че са чудовищно неудобни, но затова пък супер модерни.

Забравих да спомена, че двете приятелки бяха руси и млади. Ахнаха пред витрината и с устрем влетяха във въпросния магазин. Едната се качи на зелени обувки, а другата – на лилави. Завъртяха се пред огледалото, харесаха се и се отправиха към касата. Излязоха доволни от магазина, всяка с конкретни планове за вечерта, когато щяха да демонстрират новите обувчици.

Както е обичайно, равносметката дойде на сутринта. И двете не можеха да стъпят на краката си, подути и изранени до неузнаваемост. А за болката конкретно няма да говорим – отвсякъде се усещаше само едно голямо страдание... Тук е мястото на фразата „трай, бабо, за хубост“.

5. Подчертайте фразеологизма в текста и обяснете значението му.

6. Напишете най-точния аналог на българския фразеологизъм в родния си език и опишете различията в значенията им, ако има такива.

АНКЕТА № 2

Истории с кучета и деца

Беше самотно момченце, без братче или сестриче, а с много заети родители, които едвам смогваха да поддържат комуникация с него, и то главно чрез есемеси. Връщаше се сам от училище, сам обядваше и сам си готвеше уроците за следващия ден. Обичаше компютъра си, но не се отказваше и от добрите детски книжки, в които пишеше за пътешествия и приятелства.

Един ден, като се връщаше от училище, зърна пред входа на кооперацията преперещо малко кученце с тънка верижка на вратлето си. Огледа се, не видя стопанин, а и кученцето явно беше се загубило, и то от дни. Прегърна го и без колебание го отнесе вкъщи. След като го изкъпа, му даде име – Найденчо, тоест намерен. Изведнъж светът на детето стана друг. Щастлив и пълен. Вече имаше приятелче, което го чакаше с радост, и най-важното – за което можеше да се грижи. Бяха неразделни, а след няколко дни заетите родители отразиха и одобриха новото приятелство.

След доста време, когато детето не беше вече дете и се сблъска с човешката неблагодарност и предателството между приятели, си зададе въпроса защо е измислена поговорката „храни куче да те лае“, която се отнася изключително за света на хората. В такива моменти си спомняше за Найденчо, за неговата преданост и дългото им приятелство.

Шапка на тояга

До края на работното време оставаха няколко минути. Денят беше напрегат, но успешен. Реши да се обади на приятел и да отидат в новата бирарийка, за да хапнат и пийнат нещо:

– Как си? Хайде да се срещнем за по биричка, малко да разпуснем.

– Съгласен. След половин час приключвам срещите и шапка на тояга. Където кажеш, там ще дойда.

– Ела в „Стъкленото“. Ще пийна една биричка и ще те чакам.

– Не съм хапвал цял ден, поръчай ми тройка кебапченца със салатка и каничка от домашното винце.

– Добре. И аз ще си поръчам скаричка, но преди това ще взема някакво дринкче за аперитив. Очертава се сериозна вечеря. До скоро!

Въпроси:

1. Подчертайте фразеологичните изрази в двата текста.
2. Обяснете значенията на подчертаните фразеологизми и ги употребете в изречения.
3. Напишете най-точния аналог на българския фразеологизъм в родния си език и посочете разликите в значенията, ако има такива.

АНКЕТА № 3

1. Какво е значението на представените по-долу български фразеологизми?
2. Напишете преводния им аналог в родния си език. Обяснете разликите в значенията, ако има такива.

– Виж му ума, та му скрой шапката.

– Правя се на дръж ми шапката.

– Хвърлям си шапката до небето.

- Свалям шапка на някого.
- Разправяй на старата ми шапка.
- Падна ми шапката.
- Накривявам/накривя си шапката.

ЛИТЕРАТУРА

- Бояджиев, Т. (2002). *Българска лексикология*. София.
- Буров, Ст. (2004). *Познанието в езика на българите. Граматично изследване на концептуалната категоризация на предметността*. Велико Търново.
- Български тълковен речник*. (1993). София.
- Васева, Ив. (1982). *Теория и практика на превода*. София.
- Димова, А. (1995). *Импесионизъм и превод: Импесионистичният стил в австрийската литература и проблеми на превода*. София.
- Димова, А. *Увод в теорията на превода*, С., 2001.
- Димчев, К. Културата като цел и съдържание на съвременното обучение по български език, *Електронно списание LiterNet*, 04.12.2011, № 12 (145).
- Константинова, Д. *Иронията като начин за възприемане на света* (върху материал от българската и словашката фразеология). Велико Търново, 2011.
- Кювлиева-Мишайкова, В. *Фразеологизмите в българския език*. С., 1986.
- Легурска, П. (2000). Изучаване на националния менталитет върху езиков материал (опит за разширяване на предмета на съпоставителното езикознание). – В: *Чуждоезиково обучение*, 2000, кн. 3, с. 3 – 9.
- Леков, Ив. (1977). Система от основни закономерности в характерологията на славянските езици. – В: *Закономерности на развитието на славянските езици*. София.
- Леонидова М. и А. Кошелев. (1974). *Българо-руски фразеологичен речник*. София – Москва.
- Лотман, Ю. (1992). Проблемът „за обучението“ като типологична характеристика на културата. – В: *Култура и информация*, София.
- Маслов, Ю. (1982). *Граматика на българския език*. София.
- Мокиенко, В. М. (1980). *Славянска фразеология*. Москва.
- Найденова, Й. (2012). *Унгарските реалии в контекста на културния трансфер*. София.
- Ничева, К. (1987). *Българска фразеология*. София.
- Радева, В. (1991). *Словообразуването в съвременния книжовен език*. София.
- Станков, В. (1981). *Стилистични особености на българския глагол*. София.

- Хаджиева, Е. (2013). *Интерференцията между сродни езици в психолингвистичен аспект*. София.
- Хаджиева, Е. (2013). *Препъни-камъчета в чуждоезиковото обучение. Български език като чужд*, в съавторство с А. Асенова, Й. Велкова, В. Шушлина. София.
- Чизмаров, Д. (1978). *Стилистични особености на съществителното име в българския език*. София.
- Якобсон, Р. (1970). *Tendances principales de la recherche dans les sciences sociales et humaines*. Paris: Larousse.
- http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/knjige/index_html/knjiga19/pdf34.pdf
- <http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:zXyIBSbIfAJ:ebox.nbu.bg/cel2/cult07.html+&cd=27&hl=bg&ct=clnk&gl=bg>

ON SHARING THE FOREIGN CULTURE

Abstract. To become a part of the foreign culture, the student exchanges or shares certain sociocultural knowledge and rules by, in the same time, perfecting his/hers communication skills. This is a process which includes also the functioning of the main characteristics of the conversation speech as a part of the contemporary language situation. With this regards it is significantly important for the students to develop certain skills allowing them to recognize these characteristics or, in other words – the examples of the different type of “specific” information in the foreign language, to be able to discover and interpret them.

The phraseology of a particular language is a part of this “specific” information and its learning is traditionally difficult.

The article looks at the problems in learning the phraseological units and introduces purposive survey questionnaires for foreign students. The analysis and the results of the surveys outline the typology of the main mistakes in using the Bulgarian phraseologisms where instructions and models for their overcoming are also included.

✉ **Dr. Elena Hadjieva, Assos. Prof.**

Faculty of Slavic studies
University of Sofia
15, Tsar Osvoboditel Blvd.
1504 Sofia, Bulgaria
E-mail: e_hadj@abv.bg